

Rapport

Bewegen als pedagogische opdracht

Een verkenning van aandacht voor bewegen
van jonge kinderen in hbo-curricula

Bewegen als pedagogische opdracht

Een verkenning van aandacht voor bewegen van jonge kinderen in hbo-curricula

Dit onderzoek is uitgevoerd als onderdeel van het RAAK-PRO project Actief fundament. Dit is medegefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek SIA, onderdeel van de NWO (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek). Zie voor meer informatie <https://www.actieffundament.nl/>.

Mulier Instituut

Marthe Westerbroek
Sanne Veldman

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 31 maart 2026
www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding: auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Bewegen als pedagogische opdracht

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond	7
1.2 Doel- en vraagstelling	10
2 Onderzoeksmethode	12
2.1 Vragenlijst	12
2.2 Dataverzameling	13
2.3 Respondenten	13
2.4 Analyse	14
3 Resultaten	15
3.1 Achtergrondgegevens	15
3.2 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - pabo	16
3.3 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - ALO	18
3.4 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Sportkunde	19
3.5 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Pabo-ALO	20
3.6 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Ad PEP	22
3.7 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Ad DEP	24
3.8 Tevredenheid opleidingen over aandacht voor bewegen	24
4 Conclusie & aanbevelingen	27
4.1 Belangrijkste bevindingen	27
4.2 Conclusie en aanbevelingen	29
Bronnen	33

Bewegen als pedagogische opdracht

Inleiding

Professionals die binnen een Integraal Kindcentrum (IKC) werken, hebben niet altijd voldoende kennis en vaardigheden rondom het thema bewegen. Opleidingen kunnen een belangrijke rol spelen in het vergroten van de aandacht voor bewegen in de praktijk. En in het ontwikkelen van kennis en vaardigheden rond dit thema.

Door bewegen expliciet te verankeren in het curriculum, kunnen opleidingen bijdragen aan de professionalisering van (toekomstige) pedagogisch medewerkers en aan hun vaardigheden om bewegen doelgericht te stimuleren in de dagelijkse praktijk.

Op dit moment is onduidelijk in hoeverre hbo-opleidingen voor professionals die later in IKC's werken, aandacht besteden aan het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar.

Doel

In dit onderzoek kijken we hoe de opleidingen pabo, ALO, Sportkunde, Pabo-ALO, Ad PEP en Ad DEP het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar een plek geven in de curricula en welke behoeften ze hebben rondom dit thema.

Conclusies en aanbevelingen

Veel opleidingen besteden in enige mate aandacht aan het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar. Die beperkt zich vaak tot enkele colleges of praktijklessen waar bewegen een onderdeel van de inhoud is. Ook ontbreekt vaak specifieke aandacht voor de leeftijd 2-4 jaar. De algehele aandacht verschilt sterk tussen opleidingen en onderwijsinstellingen. Opleidingsvertegenwoordigers geven aan dat bewegen geïntegreerd moet zijn in het curriculum, dat er meer aandacht moet zijn voor het jonge kind en dat de koppeling met de praktijk groter moet worden.

We doen een aantal aanbevelingen voor opleidingen en onderwijsinstellingen:

- Integreer structurele modules of leerdoelen over bewegen bij jonge kinderen in relevante hbo-opleidingen. En besteed hierbij expliciet aandacht aan de leeftijdsgroep 2-4 jaar.
- Versterk de verbinding tussen opleidingen (pabo, ALO, etc.) en binnen de opleidingen op verschillende onderwijsinstellingen (bijvoorbeeld de pabo's in Nederland).
- Voorkom handelingsverlegenheid en oefen met vaardigheden rondom beweegstimulering.
- Verbind werkveldvraag en onderzoek met het opleidingscurriculum.

Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we het belang van bewegen bij jonge kinderen en welke invloed professionals hebben op het bewegen van kinderen van 2-7 jaar. Vervolgens beschrijven we de doelstelling en vraagstelling van dit onderzoek.

1.1 Achtergrond

Belang van bewegen

Bewegen is belangrijk voor een gezonde groei en ontwikkeling van kinderen (Kuzig et al., 2017; Zeng et al., 2017). Zo draagt voldoende bewegen bij aan de motorische ontwikkeling en het verkleint het risico op overgewicht en obesitas (Zeng et al., 2017; Georgoulis et al., 2025). Daarnaast vermindert het gevoelens van angst, somberheid en stress en versterkt het de zelfwaardering en sociale vaardigheden van kinderen (Fu et al., 2025).

Kinderen in Nederland bewegen onvoldoende: in 2023 voldeed 40 procent van de basisschoolkinderen niet aan de beweegrichtlijn (Klooster et al., 2022). Daarmee staan belangrijke ontwikkelkansen onder druk. Wanneer kinderen structureel te weinig bewegen, profiteren zij minder van de voordelen hiervan. Dat kan gevolgen hebben voor hun ontwikkeling op zowel korte als langere termijn.

Jong geleerd is oud gedaan

Bewegen op jonge leeftijd vormt ook een basis voor gezond beweeggedrag op latere leeftijd. In de kindertijd leren kinderen niet alleen motorische vaardigheden, maar ook gezond gedrag dat verbonden is aan vaak en gevarieerd bewegen, zoals actief (buiten)spelen of fietsen.

Regelmatig en gevarieerd bewegen vergroot bovendien de kans dat kinderen succeservaringen opdoen: ze merken dat iets lukt, ervaren vooruitgang en voelen zich competent. Juist die positieve beweegervaringen versterken het plezier en het zelfvertrouwen, waardoor kinderen gemotiveerd blijven om actief te zijn (Whitehead., 2013; Whitehead & Almond., 2013). Deze ervaringen zijn belangrijk: kinderen die al op jonge leeftijd positieve ervaringen opdoen met bewegen, hebben meer kans om dit op latere leeftijd om te zetten in een gewoonte. Daardoor bewegen of sporten ze ook als volwassenen (Hirvensalo & Lintunen, 2011; Telema et al., 2014).

Wat is beweeggedrag?

Dit rapport gaat over de aandacht voor het thema beweeggedrag bij kinderen van 2-7 jaar. Voor de leesbaarheid spreken we in dit rapport over de aandacht voor 'bewegen' in plaats van 'beweeggedrag'.

Bewegen bij jonge kinderen omvat verschillende vormen van lichamelijke activiteit, zoals rennen, springen of klimmen. In dit rapport bedoelen we zowel hoe vaak en veel iemand beweegt (kwantiteit) als hoe goed iemand beweegt (kwaliteit) (Bussmann & van den Berg-Emons, 2013).

Kansen voor kinderopvang en basisschool

Kinderen brengen veel tijd door op het kinderdagverblijf (2-4 jaar), de basisschool en de buitenschoolse opvang (vanaf 4 jaar). Deze omgevingen bieden belangrijke kansen om bewegen structureel te stimuleren. Professionals vervullen een sleutelrol in het creëren van een rijk en uitnodigend beweegaanbod. Dat geldt in het bijzonder voor kinderen die van huis uit minder toegang hebben tot bewegen, buitenspeelmogelijkheden of stimulerende voorbeelden. Juist voor hen kunnen deze pedagogische en onderwijscontexten bijdragen aan het verkleinen van verschillen in ontwikkelkansen.

Voor de kinderopvang zijn er geen richtlijnen of verplichtingen rondom bewegen met jonge kinderen. Hierdoor is de mate van aandacht aan het thema bewegen afhankelijk van de pedagogisch professional of de locatie waar die werkt. Bijvoorbeeld de aandacht voor bewegen in het beleid of het aanbod aan bijscholingen.

Op de basisschool is het sinds het schooljaar 2023/2024 verplicht om tenminste 90 minuten bewegingsonderwijs te geven (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap et al., 2023). Bewegingsonderwijs is vooral bedoeld om kinderen goed te leren bewegen, motorische vaardigheden te laten ontwikkelen en kennis te laten maken met sport en spel (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap et al., 2023). Voor groep 1/2 mag een groepsleerkracht de les bewegingsonderwijs nog verzorgen (met pabo-diploma). Vanaf groep 3 moet een bevoegd leerkracht dit doen. Dit is een vakleerkracht (iemand met een ALO-diploma) of een groepsleerkracht die de post-hbo-opleiding Vakbekwaam Bewegingsonderwijs heeft gevolgd of het pabo-diploma heeft gehaald voor 2005.

Naast het bewegingsonderwijs speelt de groepsleerkracht een belangrijke rol bij het stimuleren van bewegen van kinderen tijdens de schooldag. Wanneer groepsleerkrachten zelf actief deelnemen aan de beweegactiviteit, kinderen aanmoedigen om te bewegen en hun lessen zo inrichten dat bewegen een structureel onderdeel van de dag wordt, bewegen kinderen tijdens de schooldag meer (Wright et al., 2024).

Het Integraal Kindcentrum (IKC)

Steeds vaker werken kinderdagverblijf, basisschool en buitenschoolse opvang samen binnen één organisatie: het Integraal Kindcentrum (IKC). In een IKC is er de kans om vanuit een gedeelde visie samen te werken aan de ontwikkeling van kinderen. Die verbinding maakt het mogelijk om activiteiten en begeleiding beter op elkaar af te stemmen en kinderen een doorlopende en samenhangende omgeving te

bieden. In 2019 profileerde ongeveer een kwart van de basisscholen (24%) en kinderopvangorganisaties (26%) zich als onderdeel van een IKC (Van der Grinten, 2019).

Hoewel een IKC werkt vanuit één gezamenlijke visie, blijft het samenwerken in de praktijk uitdagend (Bronkhorst & Kools., 2025). Een van de ervaren knelpunten is de verschillende wet- en regelgeving voor onderwijs en kinderopvang (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2023). Onderwijs en kinderopvang hebben verschillende cao's en vallen onder verschillende ministeries. Daardoor gelden er voor beide sectoren eigen wetten en regels. Ook binnen een IKC moeten onderwijs en opvang zich ieder aan hun eigen wettelijke eisen en kwaliteitsregels houden (Miltenburg, van de Valk en Vermeulen., 2024). Daarnaast verschillen professionals die werken op een IKC van opleiding (Bronkhorst & Kools., 2025). Hierdoor verschillen hun kennis en vaardigheden.

Juist binnen een IKC liggen kansen om bewegen bij jonge kinderen (2-7 jaar) te stimuleren. De integratie van kinderopvang biedt mogelijkheden voor een samenhangende en doorlopende aanpak. Kinderen ontwikkelen daarbij stapsgewijs hun motorische vaardigheden, professionals signaleren vroegtijdig en er is gedurende de dag meer en consistentere aandacht voor bewegen.

Kennis en vaardigheden professionals

Hoeveel aandacht professionals in de praktijk besteden aan het thema bewegen, hangt samen met hun kennis en vaardigheden en persoonlijke interesse in sport of bewegen.

Uit onderzoek blijkt dat pedagogisch professionals het stimuleren van bewegen soms als uitdagend ervaren, omdat zij niet altijd over de juiste kennis of vaardigheden beschikken (Veldman et al., 2023; Westerbroek, Veldman & Singh, 2024a). Ook groepsleerkrachten ervaren dat het stimuleren van bewegen tijdens de schooldag niet altijd vanzelf gaat. Uit onderzoek blijkt dat zij bewegend leren vooral inzetten wanneer zij zich hier vaardig in voelen. Leerkrachten geven aan dat zij soms twijfelen over hun eigen kennis en vaardigheden. Bijvoorbeeld over hoe zij bewegen kunnen combineren met leerdoelen (Chalkley et al., 2022).

Aandacht voor bewegen in opleiding

De opleiding die professionals gevolgd hebben, speelt een belangrijke rol bij de bewustwording van het belang van bewegen, en voor de kennis en vaardigheden om bewegen te stimuleren (Bourke et al., 2024). Binnen een IKC werken professionals samen vanuit verschillende opleidingsroutes, wat leidt tot diversiteit in kennis en vaardigheden op het thema bewegen van het jonge kind.

Op het kinderdagverblijf en de buitenschoolse opvang werken voornamelijk professionals met een mbo-diploma als (gespecialiseerd) pedagogisch medewerker. Uit onderzoek blijkt dat in deze opleiding vaak geen structurele plek is voor het thema bewegen. Hierbij verschilt de aandacht voor het thema en de invulling

hiervan tussen onderwijsinstellingen. Coördinatoren en docenten van deze opleidingen erkennen het belang van het thema bewegen en pleiten ervoor dit een prominentere en structurelere plek te geven binnen de opleiding (Westerbroek, Veldman & Singh, 2024b).

Naast de (gespecialiseerd) pedagogisch medewerker zijn er diverse hbo-opleidingen die professionals opleiden die mogelijk op een IKC gaan werken (zie kader hieronder). Op de basisschool spelen groepsleerkrachten (pabo) een belangrijke rol. Daarnaast werken er vakleerkrachten bewegingsonderwijs (ALO) op IKC's. Ook sportkundigen spelen soms een rol binnen een IKC, vanuit een preventieve of gezondheid-bevorderende insteek. Daarnaast sluiten de *associate degree*-opleidingen Ad PEP en Ad DEP aan bij functies binnen IKC's, met name in ondersteunende of coachende rollen.

Van deze hbo-opleidingen is op dit moment niet bekend in hoeverre de thema's het jonge kind (2-7 jaar) en bewegen samen aan bod komen in het curriculum.

Hbo-opleidingen voor professionals die mogelijk in een IKC gaan werken

- **Pabo** = pedagogische academie voor het basisonderwijs. De pabo leidt leraren in het basisonderwijs op. Tijdens de opleiding leren studenten kinderen van 4-12 jaar lesgeven in alle vakken.
- **ALO** = Academie voor Lichamelijke Opvoeding. De ALO leidt leraren lichamelijke opvoeding op (vakleerkracht bewegingsonderwijs). Studenten leren kinderen en jongeren in verschillende onderwijssectoren bewegingsonderwijs geven.
- **Sportkunde** = een opleiding gericht op organiseren, begeleiden en adviseren binnen de sport- en beweegsector. Studenten leren hoe ze sport en bewegen kunnen inzetten voor gezondheid, participatie en vitaliteit.
- **Pabo-ALO** = gecombineerde opleiding tot zowel leraar in het basisonderwijs als leraar lichamelijke opvoeding, ook bevoegd om les te geven in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. De opleiding combineert de studie van de pabo met die van de ALO. Studenten hebben bij afronding twee diploma's.
- **Ad PEP** = Associate degree Pedagogisch Educatief Professional. Dit is een tweejarige opleiding die opleidt tot ondersteuner van kinderen en jongeren in hun ontwikkeling. De opleiding richt zich op pedagogische begeleiding en ontwikkeling van kinderen in de kinderopvang, buitenschoolse opvang en primair onderwijs.
- **Ad DEP** = Associate degree Didactisch Educatief Professional. Dit is een tweejarige opleiding die opleidt om leerkrachten in het primair onderwijs te ondersteunen. De opleiding richt zich vooral op didactische taken: kinderen helpen bij hun leerproces, ondersteunen bij instructie en differentiatie en bijdragen aan een goed georganiseerd en veilig leerklimaat in de klas.

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen in hoeverre bewegen bij kinderen van 2-7 jaar aandacht krijgt binnen de curricula van de opleidingen pabo, ALO, Sportkunde, Pabo-ALO, Ad PEP en Ad DEP. Daarnaast onderzoeken we de

tevredenheid en wensen van opleidingen rondom het thema bewegen bij jonge kinderen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Op welke manier geven de opleidingen pabo, ALO, Sportkunde, Pabo-ALO, Ad PEP en Ad DEP het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar een plek in de curricula van en welke behoeften hebben de opleidingen rondom dit thema?

Om deze vraag te beantwoorden hebben we de volgende deelvragen opgesteld:

- Op welke manier is er binnen het curriculum van de opleiding aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen (2-7 jaar)?
- Hoe tevreden zijn de opleidingen met de aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen (2-7 jaar) binnen de opleiding?
- Zijn er wensen om de aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen in de opleidingen te veranderen? Zo ja, wat kan of moet er anders en wat hebben de opleidingen hiervoor nodig?

Onder het thema bewegen bij jonge kinderen (2-7 jaar) vallen onderwerpen zoals bewegen, sport, motoriek, onderbreken van zitten en gezonde leefstijl.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we de methode van dit onderzoek. In hoofdstuk 3 bespreken we de resultaten van onze vragenlijst onder vertegenwoordigers van de verschillende opleidingen. We sluiten het rapport af met onze conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 4.

Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk beschrijven we de methode die we gebruikten om onze hoofd- en deelvragen te beantwoorden. We gaan we in op de vragenlijst, de dataverzameling, de respondenten en de data-analyse.

2.1 Vragenlijst

Om de hoofd- en deelvragen te beantwoorden hebben we een vragenlijst ontwikkeld voor vertegenwoordigers van opleidingen. Hierin vroegen we naar:

- achtergrondgegevens (zoals opleiding en onderwijsinstelling waarvoor de respondent werkt, functie en aantal studenten);
- aandacht in het curriculum voor de thema's jonge kind en bewegen in samenhang met elkaar (zoals welke onderwijseenheden, op welke leeftijden het onderwijs gericht is, en welke onderwijsvorm);
- tevredenheid over de aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen;
- mogelijke aanpassingen in de opleidingen.

Aandacht voor het thema bewegen in het curriculum

Om de aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen in het curriculum in kaart te brengen vroegen we de vertegenwoordigers: *'Op welke manier is er binnen het curriculum aandacht voor het thema beweeggedrag bij kinderen van 2-7 jaar?'*

De vertegenwoordigers konden kiezen uit zes antwoordopties:

- Eén of meerdere onderwijseenheden volledig gericht op dit thema
- Het thema krijgt structureel aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden
- Het thema krijgt incidenteel aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden
- Het thema is verwerkt in een stage(opdracht)
- Anders, namelijk:
- Het thema krijgt geen aandacht

Aan de hand van het antwoord op deze vraag stelden we vervolgvragen over de invulling van het thema binnen het curriculum.

Beperkingen van de vragenlijst

De vragenlijst kende een aantal beperkingen:

- Uit de antwoorden blijkt dat sommige begrippen in de vragenlijst niet voor iedereen even duidelijk waren. Termen als *'beweeggedrag 2-7 jaar'*, *'structurele aandacht'* en *'incidentele aandacht'* hebben de vertegenwoordiger mogelijk verschillend geïnterpreteerd. Dit heeft mogelijk invloed gehad op hoe ze de vragen hebben beantwoord.
- De vragenlijst had een aantal open vragen. Sommige vertegenwoordigers gaven uitgebreidere antwoorden dan andere. Doordat dit een kwantitatief onderzoek was, hadden we niet de mogelijkheid om ze te vragen de antwoorden te verduidelijken.

2.2 Dataverzameling

Voor dit onderzoek richtten wij ons op opleidingen van toekomstige professionals die kunnen werken op een IKC. De opleidingen die we hebben benaderd zijn:

- pabo;
- ALO;
- Sportkunde;
- Pabo-ALO;
- associate degree Pedagogisch Educatief Professional (Ad PEP);
- associate degree Didactisch Educatief Professional (Ad DEP).

Van december 2024 tot en met juni 2025 hebben we vertegenwoordigers van deze opleidingen binnen verschillende onderwijsinstellingen in Nederland benaderd. Dit deden we via ALO Nederland, het Landelijk Overleg Lerarenopleiding Basisonderwijs (LOBO) en ons eigen netwerk binnen de opleidingen Sportkunde en Ad PEP. Daarnaast hebben we opleidingscoördinatoren persoonlijk benaderd.

2.3 Respondenten

71 vertegenwoordigers hebben de vragenlijst (gedeeltelijk) ingevuld.

Vertegenwoordigers die alleen achtergrondvragen en geen inhoudelijke vragen over de opleiding hebben beantwoord, hebben we uitgesloten van de analyse (n=24).

Voor zeven onderwijsinstellingen hebben twee of meer personen de vragenlijst ingevuld voor dezelfde opleiding. In deze gevallen hebben we de minst volledige data uitgesloten van de analyse (n=8). Daarnaast heeft één persoon van een andere dan de genoemde opleidingen de vragenlijst ingevuld. Deze hebben we ook uitgesloten. Voor de analyse hebben we dus data gebruikt van 38 opleidingsvertegenwoordigers van de zes genoemde hbo-opleidingen.

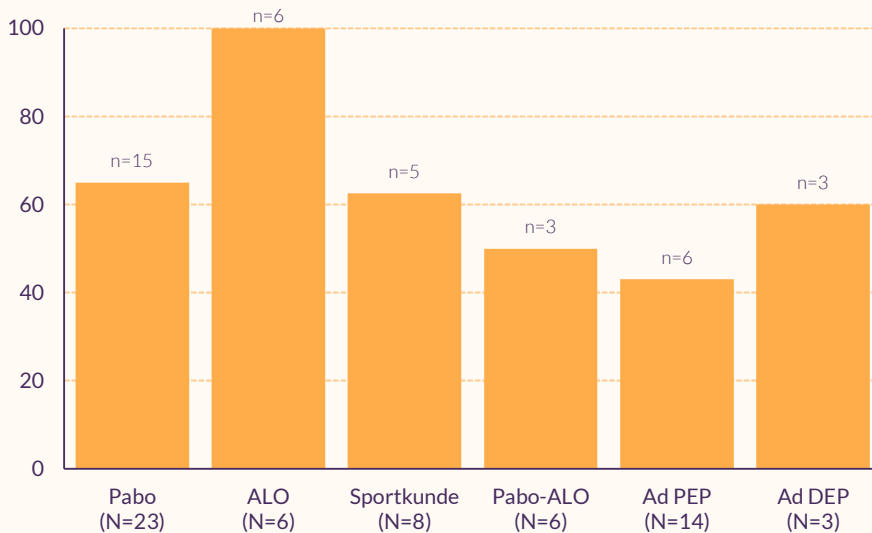
De mate waarin deze data representatief zijn voor het landelijke opleidingsaanbod, staat in **figuur 2.1**. Voor de ALO is het responspercentage 100 procent. Dat betekent dat alle onderwijsinstellingen die deze opleiding aanbieden, hebben deelgenomen aan dit onderzoek. We kunnen dus een representatief beeld voor deze opleiding schetsen. Voor de pabo en Sportkunde is de respons ongeveer twee

derde van de onderwijsinstellingen. Voor de Pabo-ALO, Ad DEP en Ad PEP ligt het responspercentage rond de 50 procent.

Figuur 2.1

Responspercentage per opleiding

(in procenten, N=aantal onderwijsinstellingen met de opleiding in Nederland, n=aantal onderwijsinstellingen waarvan een vertegenwoordiger de vragenlijst heeft ingevuld)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst onder vertegenwoordigers van zes hbo-opleidingen, 2024/2025.

2.4 Analyse

We gebruikten beschrijvende statistiek om de deelvragen te beantwoorden. De resultaten van de vragenlijst hebben we per opleiding geanalyseerd. De analyse hebben we uitgevoerd met SPSS.

Aandacht voor bewegen in het curriculum

Tijdens de analyse bleek dat de antwoorden van sommige vertegenwoordigers bij vraag 7 (*‘Op welke manier is er binnen het curriculum aandacht voor het thema beweggedrag bij kinderen van 2-7 jaar?’*) niet overeenkwam met hun antwoorden op de vervolgvragen. Bijvoorbeeld: een vertegenwoordiger gaf aan dat één of meerdere onderwijseenheden volledig gericht waren op het thema. Bij een vervolgvraag gaf de respondent aan dat de inhoud zich richt op kinderen van 4 jaar en ouder. Dit betekent dus dat de onderwijseenheid zich niet volledig richt op 2-7 jaar.

Deze discrepantie hebben we niet aangepast tijdens de analyse. Dit nemen we mee bij de interpretatie van de resultaten.

Resultaten

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de vragenlijst. We starten met de achtergrondgegevens van de opleidingen waarvoor vertegenwoordigers de vragenlijst hebben ingevuld. Vanaf de tweede paragraaf gaan we per opleiding in op de manier waarop het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar aandacht krijgt in het curriculum. We sluiten het hoofdstuk af met de bevindingen over de tevredenheid van de vertegenwoordigers.

3.1 Achtergrondgegevens

Opleidingsvertegenwoordigers

38 vertegenwoordigers van zes verschillende opleidingen hebben de vragenlijst ingevuld. Deze vertegenwoordigers hebben verschillende rollen (soms meerdere):

- coördinerende/managementrol voor de hele opleiding (n=22);
- coördinerende rol voor een vak van de opleiding (n=13);
- uitvoerende rol binnen de hele opleiding (n=11);
- uitvoerende rol binnen een vak van de opleiding (n=10);
- lid van curriculumcommissie/onderwijskwaliteitscommissie (n=2).

Opleidingen

De grootte van de opleidingen is divers:

- De opleidingen ALO, pabo en Sportkunde hebben meer dan 300 studenten per onderwijsinstelling die de opleiding momenteel volgen.
- De Pabo-ALO en Ad DEP hebben maximaal 150 studenten per onderwijsinstelling die de opleiding momenteel volgen.
- Van de Ad PEP-opleidingen heeft de helft van de onderwijsinstellingen tussen de 150 en 500 studenten. De andere helft heeft maximaal 150 studenten die de opleiding momenteel volgen.

Naar schatting van de vertegenwoordigers zijn er in het studiejaar 2023/2024 2.900 studenten afgestudeerd binnen de zes verschillende opleidingen. De helft van deze studenten is afgestudeerd aan de pabo.

Omgevingen waarin de studenten gaan werken

Om inzicht te krijgen in hoeverre de toekomstige professionals gaan werken met kinderen van 2-7 jaar, vroegen we de vertegenwoordigers in welke omgeving de studenten na de opleiding mogelijk gaan werken.

Vanuit het merendeel van de opleidingen gaan studenten werken in het primair onderwijs (**tabel 3.1**). Daarnaast geven alle opleidingsvertegenwoordigers van de Pabo-ALO en ALO aan dat er studenten gaan werken in het voortgezet onderwijs. Studenten van Sportkunde gaan vooral bij een sportbedrijf werken. Het is mogelijk dat ze vanuit het sportbedrijf ingezet worden op de kinderopvang of onderwijs.

Tabel 3.1**In welke omgeving gaan studenten werken na het afronden van hun opleiding?**

	Pabo	ALO	Sportkunde	Pabo-ALO	Ad PEP	Ad DEP
Kinderopvang*	x				x	x
Primair onderwijs	x	x		x	x	x
Speciaal (basis)onderwijs	x	x		x		
Voortgezet onderwijs		x				
Mbo/hbo		x				
Lokaal/regionaal sportbedrijf		x	x			
Commerciële sportaanbieder			x			
Sportbeleidsmedewerker			x			

In de vragenlijst hebben we geen onderscheid gemaakt tussen het kinderdagverblijf en de buitenschoolse opvang.

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst onder vertegenwoordigers van zes hbo-opleidingen, 2024/2025.

3.2 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - pabo

Op alle pabo-opleidingen is er op één of meerdere manieren aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen. Elf van de vijftien hebben structurele aandacht voor het thema via een volledige onderwijseenheid en/of structurele aandacht voor het thema binnen een onderwijseenheid.

Aandacht voor bewegen van 2-7-jarigen op de pabo (n=15)

- Op alle pabo-opleidingen is er aandacht voor het thema via:
- > één of meerdere onderwijseenheden volledig gericht op het thema (n=5); en/of
 - > structurele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=9); en/of
 - > incidentele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=6); en/of
 - > verwerking in een stage(opdracht) (n=8).

Opleidingen met onderwijseenheden volledig gericht op het thema (n=5)

- Pabo-opleidingen met volledige aandacht voor het thema:
- > drie opleidingen met één onderwijseenheid;
 - > twee opleidingen met twee onderwijseenheden.

- Leeftijden waarop de onderwijseenheden gericht zijn:
- > 2-7 jaar (n=1);
 - > 4-5 jaar (n=2);
 - > 4 jaar en ouder (n=4).

De onderwijseenheden bestaan uit stage- of praktijkopdrachten, vaak in combinatie met een praktijkles. Ze zijn allemaal verplicht.

Opleidingen met onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema (n=9)

Pabo-opleidingen met structurele aandacht binnen onderwijseenheden:

- > drie opleidingen met één onderwijseenheid;
- > twee opleidingen met twee onderwijseenheden;
- > drie opleidingen met drie onderwijseenheden;
- > één opleiding met vijf onderwijseenheden.

Leeftijden waarop de onderdelen binnen de onderwijseenheid gericht zijn:

- > 2-7 jaar (n=3);
- > 4-5 jaar (n=4);
- > 4 jaar en ouder (n=12);
- > 6 jaar en ouder (n=2).

De onderwijseenheden bestaan uit stage- of praktijkopdrachten, vaak in combinatie met een praktijkles. 19 van de 21 zijn verplicht.

Onderwijseenheid volledig gericht op het thema

Vijf van de vijftien vertegenwoordigde pabo-opleidingen bieden minimaal één onderwijseenheid volledig gericht op het thema bewegen 2-7-jarigen aan (totaal zeven onderwijseenheden). Meer dan de helft van deze onderwijseenheden (n=4) is gericht op 4 jaar en ouder. Doordat er in deze onderwijseenheid ook aandacht is voor kinderen ouder dan 7 jaar, gaat deze eigenlijk niet volledig over het jonge kind.

Zes van deze zeven onderwijseenheden gaan over het aanbieden van bewegingsonderwijs aan kleuters, zo geeft een vertegenwoordiger aan: **'studenten geven lessen bewegingsonderwijs aan kleuters en leren hoe dat veilig en gedifferentieerd kunnen aanbieden.'** Twee onderwijseenheden zijn (ook) gericht op bewegen in de schoolomgeving. Bijvoorbeeld: **'Studenten leren om activiteiten in en om de school te geven, organiseren.'**

Onderwijseenheid met structurele aandacht voor het thema

Op negen pabo-opleidingen is er structureel aandacht voor het thema bewegen binnen één of meerdere onderwijseenheden. Een voorbeeld is de structurele aandacht binnen de onderwijseenheid 'Toekomstgericht Onderwijs': **'Bewegingsonderwijs is een van de vakken binnen dit thema, hier wordt ook het kennisdeel afgetoetst.'**

Overkoepelende onderwerpen die naar voren komen binnen het onderwijs met structureel aandacht voor bewegen zijn:

- bewegingsonderwijs gericht op groep 1-2 (n=9);
- (stimuleren van) de motorische ontwikkeling van het jonge kind (n=6);
- stimuleren van bewegen tijdens de schooldag, bijvoorbeeld tijdens het spel van kinderen (n=6).

Hierbij is er vaak aandacht voor kinderen van 4 jaar en ouder (n=12). Binnen drie onderwijseenheden is er aandacht voor kinderen van 2-7 jaar.

Incidentele aandacht voor het thema gedurende de opleiding

Het thema krijgt op zes pabo-opleidingen incidenteel aandacht in verschillende vakken of modules. Al blijkt uit de beschrijving hiervan dat het niet altijd incidenteel is. Bijvoorbeeld: **'In de propedeuse fase zijn er vier lessen over bewegen in de brede context (kennisbasis pabo). In de postpropedeuse fase zijn er zeven lessen over kleutergym.'**

Op acht pabo-opleidingen krijgt het thema aandacht binnen de stage(opdracht) van de studenten, waarbij ze bewegingsonderwijs bijwonen en/of plannen en uitvoeren. Hierbij geeft één vertegenwoordiger aan dat het ook afhangt van de stageplek van de student:

'De ene school is veel meer gericht op beweggedrag dan de andere. Er zijn scholen die nog heel klassikaal, programmagericht werken en scholen die bv. gericht zijn op buitenonderwijs, bewegingsonderwijs, gezond gedrag, etc.'

3.3 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - ALO

Op vijf van de zes ALO-opleidingen is er aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen. Dit is op één ALO met een onderwijseenheid volledig gericht op het thema. Op twee ALO's hebben ze structurele aandacht binnen een onderwijseenheid, en twee ALO's hebben incidentele aandacht voor het thema.

Aandacht voor bewegen 2-7-jarigen op de ALO (n=6)

Op vijf ALO-opleidingen is er aandacht voor het thema via:

- > één of meerdere onderwijseenheden volledig gericht op dit thema (n=1); en/of
- > structurele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2); en/of
- > incidentele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2).

Opleidingen met onderwijseenheden volledig gericht op het thema (n=1)

Eén ALO-opleiding met één onderwijseenheid volledig gericht op het thema via een keuzedeel.

Deze onderwijseenheid richt zich op 2-7 jaar en bestaat uit alle verschillende vormen van onderwijs.

Opleidingen met onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema (n=2)

ALO-opleidingen met structurele aandacht voor het thema:

- > één opleiding met twee onderwijseenheden;
- > één opleiding met drie onderwijseenheden.

Leeftijden waarop de onderdelen binnen de onderwijseenheid gericht zijn:

- > 3-6 jaar (n=1);
- > 4-6 jaar (n=2);
- > 4 jaar en ouder (n=1);
- > geen specifieke leeftijd (n=1).

Vaak komen deze onderwerpen naar voren in een college of praktijkles. Ze zijn allemaal verplicht.

Onderwijseenheid volledig gericht op het thema

Eén ALO-opleiding heeft een onderwijseenheid die volledig gericht is op het thema bewegen van het jonge kind. De precieze inhoud hiervan heeft de respondent niet duidelijk beschreven. Deze onderwijseenheid is een keuzedeel en bestaat uit zowel theoretische als praktische kennis over de doelgroep kleuters.

Onderwijseenheid met structurele aandacht voor het thema

Op twee ALO-opleidingen krijgt het thema bewegen van jonge kinderen in vijf onderwijseenheden structureel aandacht. Een voorbeeld is de structurele aandacht binnen de onderwijseenheid 'Sociale wetenschappen': **'In twee lessen staat de ontwikkeling van het jonge kind centraal.'**

De overkoepelende onderwerpen binnen deze onderwijseenheden zijn gericht op:

- didactiek en praktijk: kleuterbewegingsonderwijs en aandacht voor lesgeven in het speellokaal (n=3);
- theorie: motorisch leren en ontwikkeling van het jonge kind (n=3).

Er is aandacht voor verschillende leeftijdscategorieën, variërend van 3-6 jaar tot 4 jaar en ouder. De genoemde onderwerpen komen vooral naar voren in een college of praktijkles.

Incidentele aandacht voor het thema gedurende de opleiding

Op twee ALO-opleidingen krijgt het thema incidenteel aandacht. Dit gebeurt onder andere in het vak ontwikkelingspsychologie.

3.4 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Sportkunde

Op vier Sportkunde-opleidingen is structurele of incidentele aandacht voor bewegen binnen één of meerdere onderwijseenheden. Eén opleidingsvertegenwoordiger geeft aan dat hun opleiding geen aandacht voor het thema heeft.

Aandacht voor bewegen 2-7-jarigen binnen Sportkunde (n=5)

Op vier Sportkunde-opleidingen is er aandacht voor het thema via:

- > structurele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2); en/of
- > incidentele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2).

Opleidingen met onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema (n=2)

Sportkunde-opleidingen met structurele aandacht voor het thema:

- > één opleiding met één onderwijseenheid;
- > één opleiding met drie onderwijseenheden.

Leeftijden waarop de onderdelen binnen de onderwijseenheid gericht zijn:

- > 4-5 jaar (n=1);
- > 4 jaar en ouders (n=2);
- > 6 jaar en ouder (n=1).

De onderwijseenheden zijn een mix van college, werkgroep, praktijkles of stageopdrachten. Alle onderwijseenheden zijn verplicht.

Onderwijseenheid met structurele aandacht voor het thema

In totaal zijn er vier onderwijseenheden binnen twee Sportkunde-opleidingen met structureel aandacht voor bewegen van jonge kinderen. De onderwerpen die binnen deze onderwijseenheden aandacht krijgen zijn:

- didactiek en praktijk: beweglessen en sportstimulering op school (n=3);
- theorie en praktijk: bewegings- en gezondheidsachterstanden, waarbij het jonge kind ook behandeld wordt (n=1).

De onderwijseenheden zijn gericht op kinderen van 4 jaar en ouder (n=3) of 6 jaar en ouder (n=1).

Incidentele aandacht voor het thema gedurende de opleiding

Op twee Sportkunde-opleidingen is er incidenteel aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen binnen onderwijseenheden. Dit is in de vakken psychologie en gedragsbeïnvloeding. Daarnaast geven de vertegenwoordigers aan dat er tijdens de stage mogelijk ook opdrachten zijn die betrekking hebben op de doelgroep.

3.5 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Pabo-ALO

Op alle ondervraagde Pabo-ALO-opleidingen is er aandacht voor beweeggedrag bij jonge kinderen. Twee opleidingsvertegenwoordigers geven aan dat er een onderwijseenheid volledig is gericht op het thema. Op één opleiding is er structurele aandacht binnen een onderwijseenheid.

Aandacht voor bewegen 2-7-jarigen op Pabo-ALO (n=3)

Op alle Pabo-ALO-opleidingen is er aandacht voor het thema via:

- > één of meerdere onderwijseenheden volledig gericht op dit thema (n=2); en/of
- > structurele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=1).

Opleidingen met onderwijseenheden volledig gericht op het thema (n=2)

Twee Pabo-ALO-opleidingen met twee onderwijseenheden volledig gericht op het thema.

Leeftijden waarop de onderwijseenheden gericht zijn:

- > 2-7 jaar (n=2);
- > 4 jaar en ouder (n=4).

De onderwijseenheden bestaan uit verschillende vormen van onderwijs. Ze zijn allemaal verplicht.

Opleidingen met onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema (n=1)

Eén Pabo-ALO-opleiding met twee onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema.

Leeftijden waarop de onderwijseenheden gericht zijn:

- > 3-12 jaar (n=1);
- > 3-17 jaar (n=1).

De onderwijseenheden bestaan beide uit verschillende vormen van onderwijs, zoals colleges, werkgroepen en praktijklessen. Alle onderwijseenheden zijn verplicht.

Onderwijseenheid volledig gericht op het thema

Twee opleidingsvertegenwoordigers van de Pabo-ALO-opleidingen geven aan twee onderwijseenheden te hebben die volledig gericht zijn op het thema bewegen van het jonge kind. Maar deze onderwijseenheden gaan over kinderen van 4 jaar en ouder en dus niet volledig over de leeftijdsgroep 2-7 jaar.

Daarnaast lijken de twee onderwijseenheden te gaan over bredere kennis en vaardigheden dan alleen bewegen. Dit blijkt uit de beschrijving van bijvoorbeeld de onderwijseenheid 'Vakdidactiek handelen': ***'Tijdens dit semester werk je aan het aantonen van de leeruitkomsten van Mijn gymzaal, Mijn klaslokaal en Mijn leerling. Ook laat je jouw kennis op het gebied van Nederlands, Rekenen en Wiskunde en Wereldoriëntatie zien in de (kennis)toetsen. Je maakt hiermee een start met de ontwikkeling van jouw pedagogisch en didactisch handelen in de gymzaal en in het klaslokaal.'***

Hoewel deze eenheden breder zijn dan het thema bewegen, bevatten ze wel een aanzienlijk aantal studiepunten (EC), waardoor het thema mogelijk een belangrijke rol speelt binnen het curriculum.

Onderwijseenheid met structurele aandacht voor het thema

Eén vertegenwoordigde Pabo-ALO-opleiding geeft aan dat er structureel aandacht is voor het thema bewegen bij jonge kinderen via twee onderwijseenheden. Eén daarvan gaat over de motorische ontwikkeling, waar de ontwikkeling van het jonge kind een onderdeel is. De andere gaat over **'de ontwikkeling van de leerling in de groep'**, met **'beweegoefeningen om de groepssfeer te bevorderen'** als onderdeel.

3.6 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Ad PEP

Op alle zes de Ad PEP-opleidingen is aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen. Op drie van de zes is structurele aandacht voor het thema met een volledige onderwijseenheid en/of binnen een onderwijseenheid.

Aandacht voor bewegen 2-7-jarigen op Ad PEP (n=6)

Op alle Ad PEP-opleidingen is er aandacht voor het thema via:

- > één of meerdere onderwijseenheden volledig gericht op dit thema (n=2); en/of
- > structurele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2); en/of
- > incidentele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=3).

Opleidingen met onderwijseenheden volledig gericht op het thema (n=2)

Ad PEP-opleidingen met volledige aandacht voor het thema:

- > één opleiding met één onderwijseenheid;
- > één opleiding met drie onderwijseenheden.

Leeftijden waarop de onderwijseenheden gericht zijn:

- > 0-4 jaar (n=1);
- > 0-12 jaar (n=3).

De onderwijseenheden bestaan uit colleges of praktijklessen, vaak in combinatie met praktijkopdrachten. Twee onderwijseenheden zijn verplicht.

Opleidingen met onderwijseenheden met structurele aandacht voor het thema (n=2)

Ad PEP-opleidingen met structurele aandacht voor het thema:

- > één opleiding met drie onderwijseenheden;
- > één opleiding met zes onderwijseenheden.

Leeftijden waarop de onderdelen binnen de onderwijseenheid gericht zijn:

- > 2-7 jaar (n=5);
- > 0-12 jaar (n=4).

De onderwijseenheden bestaan allemaal uit colleges, aangevuld met praktijkles of stage- of praktijkopdrachten. Ze zijn allemaal verplicht.

Onderwijseenheid volledig gericht op het thema

Twee Ad PEP-opleidingen hebben samen vier onderwijseenheden die volgens de opleidingsvertegenwoordigers volledig gericht zijn op het thema bewegen bij jonge kinderen.

Eén onderwijseenheid gaat over de motorische ontwikkeling en hoe buitenonderwijs daarbij een rol kan spelen. De overige drie onderwijseenheden blijken in de praktijk toch niet volledig gericht op het thema. Zo noemt een vertegenwoordiger de onderwijseenheid 'kijken en luisteren naar kinderen': **'In deze module leren onze studenten over de brede ontwikkeling van kinderen van 0-12 jaar. De motorische ontwikkeling heeft daarin ook een belangrijke plek.'**

De tweede onderwijseenheid gaat naast de motorische ontwikkeling ook over de taalontwikkeling. En de derde gaat over gezonde leefstijl. Daarnaast gaan drie van de vier onderwijseenheden over de leeftijd 0-12 jaar.

Onderwijseenheid met structurele aandacht voor het thema

Op twee Ad PEP-opleidingen krijgt het thema structureel aandacht binnen in totaal negen onderwijseenheden. Een voorbeeld is de structurele aandacht binnen de onderwijseenheid 'Kind & Media': **'Tijdens deze module wordt aandacht besteed aan hoe mediagebruik passend ingezet kan worden, zodat het in balans is en er voldoende tijd/ruimte is voor alle andere zaken die belangrijk zijn in de ontwikkeling van kinderen, zoals bewegen.'** Het gaat hierbij ook om kinderen ouder dan 7 jaar.

Overkoepelende onderwerpen die naar voren komen binnen het onderwijs met structureel aandacht voor bewegen zijn:

- motorische ontwikkeling, bijvoorbeeld spelend leren of omgaan met motorische achterstanden (n=3);
- stimuleren van bewegen, bijvoorbeeld door een rijke leeromgeving of motivatie en instructie (n=2);
- mediagebruik in relatie tot bewegen (n=1);
- opvoeding en gedrag in relatie tot bewegen (n=1);
- samenwerkingen met externe organisaties (n=1);

- visie op een actieve leefstijl (n=1).

Vier onderwijseenheden richten zich op kinderen van 0-12 jaar en vijf op kinderen van 2-7 jaar.

Incidentele aandacht voor het thema gedurende de opleiding

Op drie Ad PEP-opleidingen krijgt het thema bewegen bij jonge kinderen incidenteel aandacht gedurende de opleiding. Hierbij noemen opleidingsvertegenwoordigers vakken rondom ontwikkeling die incidenteel ook over de motorische ontwikkeling gaan. Daarnaast komt het onderwerp incidenteel in stages aan bod.

3.7 Aandacht voor bewegen bij jonge kinderen - Ad DEP

Binnen twee van de drie vertegenwoordigde Ad DEP-opleidingen krijgt het thema bewegen bij jonge kinderen incidenteel aandacht. De derde vertegenwoordigde opleiding geeft aan dat er geen aandacht aan het thema wordt besteed in de opleiding.

Aandacht voor bewegen 2-7-jarigen op Ad DEP (n=3)

Op alle Ad DEP-opleidingen is er aandacht voor het thema via:

- > incidentele aandacht binnen een of meerdere onderwijseenheden (n=2).

Binnen één Ad DEP-opleiding is bewegen in het algemeen opgenomen in het curriculum, maar de aandacht voor het jonge kind is slechts een optionele verdieping. De andere opleiding geeft aan dat het thema incidenteel aandacht krijgt via inspiratiecolleges. We kunnen op basis van de data geen uitspraken doen over wat hier precies mee bedoeld wordt.

3.8 Tevredenheid opleidingen over aandacht voor bewegen

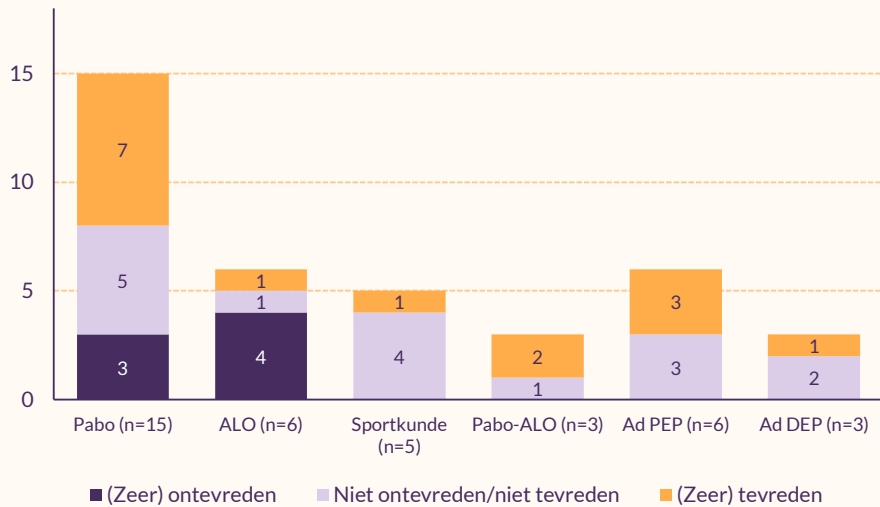
Algehele tevredenheid

De tevredenheid van de vertegenwoordigers over de aandacht voor het thema bewegen bij jonge kinderen verschilt tussen de opleidingen ([figuur 3.1](#)). Over het algemeen zijn vertegenwoordigers van de opleidingen Pabo-ALO en Ad PEP het meest tevreden. Vertegenwoordigers van de ALO-opleidingen zijn het minst tevreden met de aandacht voor het thema.

Figuur 3.1

Ervaren tevredenheid opleidingsvertegenwoordigers over de aandacht voor het thema bewegen in de opleiding

(in aantallen)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst onder vertegenwoordigers van zes hbo-opleidingen, 2024/2025.

Aandachts- en verbeterpunten

We vroegen de vertegenwoordigers wat er volgens hen anders kan of moet rondom de aandacht voor het thema bewegen bij kinderen. De antwoorden zijn te groeperen in drie thema's ([tabel 3.2](#)).

Het eerste thema dat naar voren komt, is de wens om het thema bewegen te verweven in het huidige curriculum. Vertegenwoordigers geven aan dat bewegen méér dan een losstaand vakgebied moet zijn, en geïntegreerd moet zijn met andere vakken. Dit kan bijvoorbeeld door in het huidige onderwijs studenten het goede voorbeeld te geven: dus door bewegen te stimuleren.

Daarnaast geven opleidingsvertegenwoordigers aan dat er meer aandacht moet zijn voor kennis over het bewegen van het jonge kind. Een vertegenwoordiger licht dit verder toe: **'We zien wel dat het belangrijk is hier [motorische ontwikkeling] kennis en vaardigheden over op te doen, en in de toekomst deze doelgroep ook beter te kunnen bedienen bij bso, verenigingen, etc. om de ontwikkeling van het jonge kind op de juiste manier te stimuleren.'**

Het derde thema dat naar voren komt, gaat over de koppeling met de praktijk. Er is behoefte aan meer aandacht op handelniveau, zodat studenten de opgedane kennis daadwerkelijk kunnen toepassen bij het werken met het jonge kind.

Om deze aanpassingen te realiseren, zijn er voornamelijk aanpassingen in het curriculum nodig (volgens achttien vertegenwoordigers). Daarnaast benoemen vertegenwoordigers ook dat er meer kennis en vaardigheden bij docenten (n=14) en meer tijd (n=13) nodig zijn.

Tabel 3.2
Aandachts- en verbeterpunten rondom het thema bewegen volgens opleidingsvertegenwoordigers

Thema	Toelichting	Quotes
Bewegen integreren in het hele curriculum	Bewegen wordt nog te weinig als rode draad binnen de opleiding ingezet. Er liggen kansen om bewegen te integreren in het onderwijs.	'Onze schooldagen op de pabo én de basisscholen moeten zelf ook dynamischer. Wij zouden bewegen als standaard didactische werkvorm willen inzetten.' 'Beweging zal een rode draad moeten zijn binnen de pabo, dus ook integratie met andere vakken.'
Kennis over bewegen van jonge kind vergroten	Meer aandacht voor/verdieping over het bewegen van het jonge kind.	'Er mag meer aandacht komen voor de motorische ontwikkeling van het jonge kind.' 'Ik denk dat er nog iets meer aandacht gegeven kan worden aan 2-jarigen, omdat meer scholen Integraal Kindcentrum zijn geworden.'
Koppeling met de praktijk vergroten	Ruimte om ervaring op te doen in de praktijk.	'Ruimte en tijd om met onze studenten de praktijk in te gaan.'

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst onder vertegenwoordigers van zes hbo-opleidingen, 2024/2025.

Conclusie & aanbevelingen

In dit hoofdstuk bespreken we de belangrijkste bevindingen door antwoord te geven op de hoofdvraag: hoe is het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar onderdeel van verschillende hbo-curricula en welke wensen hebben de opleidingen rondom dit thema? Vervolgens doen we aanbevelingen voor onderwijsinstellingen, beleidsmakers en onderzoek.

4.1 Belangrijkste bevindingen

Met dit onderzoek hebben we in kaart gebracht op welke manier de opleidingen pabo, ALO, Sportkunde, Pabo-ALO, Ad PEP en Ad DEP het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar een plek geven in het curriculum. En wat de behoeften bij opleidingen zijn rondom dit thema. Dit hebben we gedaan via vragenlijstonderzoek onder vertegenwoordigers van de opleidingen bij verschillende onderwijsinstellingen. We beschrijven hier de belangrijkste bevindingen.

Verskil in aandacht tussen opleidingen en onderwijsinstellingen

In de curricula van de meeste relevante opleidingen is in enige mate aandacht voor bewegen bij kinderen van 2-7 jaar. Deze aandacht is alleen vaak beperkt in omvang en vaak versnipperd over vakken of leerjaren. Ook is er zelden sprake van een structurele inbedding van het thema bewegen in het onderwijs. En zijn de verschillen tussen opleidingen aanzienlijk, zowel in de mate van curriculaire verankering als in inhoudelijke diepgang.

De aandacht voor bewegen verschilt:

- tussen opleidingen – bijvoorbeeld tussen de pabo en de ALO;
- binnen opleidingen op verschillende onderwijsinstellingen – bijvoorbeeld tussen de pabo-opleidingen op de verschillende onderwijsinstellingen.

Nog beperkt aandacht voor thema bewegen van jonge kinderen

Er zijn weinig onderwijseenheden die zich exclusief richten op het thema bewegen specifiek bij kinderen van 2-7 jaar. Hoewel meerdere vertegenwoordigers van de opleidingen aangeven die wel te hebben, blijkt uit de analyse van de beschrijvingen en vervolgvragen dat dit niet altijd het geval is.

In veel gevallen gaat het niet alleen over de leeftijd 2-7 jaar, maar ook over oudere kinderen. Het gaat dan bijvoorbeeld over onderwijseenheden die zich richten op '4 jaar en ouder'. Daarnaast zijn er onderwijseenheden die zich richten op meerdere thema's (bijvoorbeeld gezondheid) en niet uitsluitend op bewegen.

Wanneer er sprake is van structurele aandacht voor bewegen in een onderwijseenheid, gaat het bijvoorbeeld over het geven van bewegingsonderwijs aan kinderen van groep 1/2 of de motorische ontwikkeling van jonge kinderen. Deze structurele aandacht lijkt beperkt te zijn tot één of enkele colleges, praktijklessen of

opdrachten over dit thema. Hierdoor is het aandeel van het thema bewegen voor de doelgroep 2-7 jaar binnen de totale opleiding zeer beperkt.

Weinig onderwijs gericht op leeftijd 2-4 jaar

Er is opvallend weinig aandacht voor kinderen jonger dan 4 jaar. Dit is een belangrijke bevinding van ons onderzoek. Binnen de Sportkunde-opleidingen biedt zelfs geen enkele onderwijsinstelling onderwijs aan gericht op bewegen bij kinderen jonger dan 4 jaar.

Alle opleidingen geven aan dat hun studenten in de toekomst mogelijk gaan werken met kinderen van 2-7 jaar. Het is daarom van groot belang dat er in de komende jaren meer aandacht is voor de ontwikkeling van onderwijs gericht op het thema bewegen bij deze doelgroep.

Specifiek voor de allerjongste doelgroep geven de opleidingen pabo, Ad PEP en Ad DEP aan dat afgestudeerden hier mogelijk mee te maken krijgen. Bijvoorbeeld door aan het werk te gaan in de kinderopvang. Voor studenten van de ALO en Sportkunde geldt dit onder andere omdat afgestudeerden mogelijk aan het werk gaan bij gemeentelijke sportbedrijven of andere (commerciële) sportaanbieders.

Aandacht voor bewegingsonderwijs

Binnen de opleidingen is er verschillend aandacht voor het geven van bewegingsonderwijs voor groep 1-2. In groep 1-2 verzorgt vaak een groepsleerkracht (38%) of een combinatie van een groeps- en vakleerkracht (34%) het bewegingsonderwijs (Derikx, Popken & Singh., 2026).

Op de pabo-opleidingen die hier wél aandacht voor hebben, verschilt de omvang en diepgang van het thema bewegen sterk tussen opleidingen, variërend van enkele lessen tot een volledige module. Van de ALO-opleidingen geven twee van de zes vertegenwoordigers aan dat ze dit expliciet behandelen.

Samen suggereren deze bevindingen dat bewegingsonderwijs aan kleuters binnen beleid en opleidingen minder expliciet is gepositioneerd dan bewegingsonderwijs voor oudere leeftijdsgroepen. Het gebrek aan aandacht voor deze leeftijdsgroep in opleidingen is een gemiste kans om de basis te leggen voor de ontwikkeling van motorische vaardigheden en gezond beweeggedrag (Hirvensalo & Lintunen, 2011; Piek, Hands & Licari, 2012; Telama et al., 2014).

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat voor het geven van bewegingsonderwijs aan kleuters geen aparte bevoegdheid vereist is. Zowel een groepsleerkracht als een bevoegd (vak)leerkracht mag de lessen verzorgen. Hierdoor is het bewegingsonderwijs niet bij een specifiek profiel belegd, wat doorwerkt in het curriculum van opleidingen.

Wanneer specialistische bekwaamheidseisen ontbreken, is het aannemelijk dat preventieve aandacht voor beweegarmoede en motorische achterstanden op jonge leeftijd minder expliciet wordt uitgewerkt in opleiding en beleid. Gezien het belang

van deze ontwikkelingsfase kan dit nadelige gevolgen hebben voor de mate waarin vroege signalering en gerichte stimulering van motorische ontwikkeling worden geborgd.

Aandacht voor buitenspelen

Een opvallende bevinding is dat 'buitenspelen' of 'bewegen tijdens de pauze' nauwelijks in de curricula voorkomen: slechts één opleidingsvertegenwoordiger noemt dit. Terwijl de pauze juist kansen biedt om bewegen te stimuleren, met cognitieve en sociale voordelen (Sánchez & Gallego, 2021; Hodges et al., 2022).

Leerkrachten spelen hierbij een belangrijke rol. Daarom is het belangrijk dat zij leren hoe ze spel kunnen begeleiden, alle kinderen kunnen betrekken en het schoolplein effectief kunnen inzetten.

Vooraf ALO-opleidingen niet tevreden over huidige aandacht

De meeste opleidingen zijn tevreden of neutraal over de aandacht voor het thema bewegen bij kinderen van 2-7 jaar in het huidige curriculum. Maar bij de ALO-opleidingen zien we een sterke ontevredenheid over de aandacht voor dit thema.

Vakleerkrachten krijgen steeds meer te maken met jonge kinderen door de inzet bij kleuters en de opkomst van IKC's. Daardoor worden kennis en vaardigheden op het gebied van het bewegen en de motorische ontwikkeling van deze doelgroep steeds belangrijker. Om deze veranderingen in het werkveld te kunnen opvangen zijn aanpassingen in het curriculum, mogelijkheden voor bijscholing van docenten en meer tijd nodig.

4.2 Conclusie en aanbevelingen

We trekken enkele conclusies uit de bevindingen van dit onderzoek. Daarbij doen we aanbevelingen voor onderwijsinstellingen, beleidsmakers en onderzoek.

Beperkte expliciete aandacht in het onderwijs voor bewegen bij jonge kinderen

● Conclusies

- Curricula besteden slechts in beperkte mate expliciete aandacht aan bewegen bij kinderen van 2-7 jaar. Structurele aandacht is vaak beperkt tot enkele lessen of opdrachten. Het thema bewegen raakt verschillende beroepsrollen, zoals groepsleerkracht, gymleerkracht en onderwijsondersteuner. Mogelijk pakt daardoor niet één opleiding het volledig op.
- Opleidingen behandelen de jongste kinderen (2-4 jaar) nauwelijks apart. Een mogelijke verklaring is dat de complexiteit van goed en voldoende bewegen bij de doelgroep 2-4 jaar nog onvoldoende in beeld is bij opleiders.
- Gezien de toegenomen aandacht voor bewegen bij jonge kinderen in Sportakkoord II (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2025), de opkomst van IKC's en de toenemende werkgelegenheid rondom het jonge kind, ligt hier nog een belangrijke opdracht voor opleidingen.

- Opleidingsvertegenwoordigers hebben de wens om het thema bewegen bij jonge kinderen meer te verweven in het curriculum. Er is behoefte aan kennis en vaardigheden bij docenten, en aan tijd voor dit thema.

● **Aanbevelingen**

- Maak uren vrij voor docenten om zelf kennis en vaardigheden te ontwikkelen op dit thema, en om het in het curriculum te verwerken.
- Integreer structurele modules of leerdoelen over bewegen bij jonge kinderen in alle relevante hbo-opleidingen.
- Besteed expliciet aandacht aan de leeftijdsgroep 2-4 jaar, gezien de cruciale periode voor motorische ontwikkeling.

Variatie tussen opleidingen en onderwijsinstellingen

● **Conclusies**

- De aandacht voor bewegen verschilt zowel tussen opleidingen als binnen dezelfde opleiding bij verschillende onderwijsinstellingen. Dit kan leiden tot ongelijke voorbereiding van toekomstige professionals.
- De tevredenheid van de vertegenwoordigers over de aandacht voor het thema bewegen verschilt tussen de opleidingen. Vertegenwoordigers van Pabo-ALO en Ad PEP zijn het meest tevreden, vertegenwoordigers van ALO-opleidingen het minst.

● **Aanbevelingen**

- Versterk afstemming en verbinding tussen opleidingen en instellingen om een consistente basiskennis over en vaardigheid in bewegen bij jonge kinderen te waarborgen.
- Werk aan een gezamenlijke visie op bewegen binnen de brede ontwikkeling van het kind (Bronkhorst & Kools, 2025). Een initiatief dat de verbinding tussen opleidingen en het werkveld probeert te versterken is de Human Capital Agenda (HCA) Sport. Dit landelijke samenwerkingsverband¹ richt zich op het creëren van een vitale arbeidsmarkt in de sport- en beweegsector en stimuleert samenwerking tussen sport, onderwijs en kinderopvang.
- Sluit aan bij de wensen, behoeften en energie van coördinatoren en docenten van opleidingen om eventuele aanpassingen in het curriculum soepel te laten verlopen.

Kennis en vaardigheden van toekomstige professionals

● **Conclusies**

- Studenten oefenen tijdens hun opleiding beperkt met het stimuleren van bewegen, waardoor handelingsverlegenheid kan ontstaan bij de toepassing hiervan in de praktijk. Er is behoefte aan meer aandacht op handelingsniveau.
- Buitenspelen en bewegen tijdens de pauze komen nauwelijks voor in curricula, ondanks de cognitieve en sociale voordelen. Leerkrachten spelen een belangrijke rol bij het benutten van deze momenten.

¹ Op de [webpagina van de HCA Sport](#) is meer informatie te vinden over deze visie en de partners.

- Vakleerkrachten krijgen steeds meer te maken met de jongste doelgroep. Ze kunnen pedagogisch personeel en groepsleerkrachten ondersteunen bij het vergroten van hun kennis en vaardigheden rondom het thema bewegen.

● **Aanbevelingen**

- Versterk de vaardigheden van studenten door praktische training en koppeling met de werkveldpraktijk.
- Train studenten in spelbegeleiding en inclusieve beweegactiviteiten op het schoolplein.
- Vergroot de kennis en vaardigheden van vakleerkrachten om bewegen bij de jongste doelgroep te stimuleren.

Samenwerking met werkveld en onderzoek

● **Conclusie**

- In dit onderzoek hebben we de focus gelegd op hbo-opleidingen. De curricula van deze opleidingen sluiten nog niet volledig aan bij werkveldontwikkelingen (IKC's, Sportakkoord II) en recente onderzoeksbevindingen.

● **Aanbevelingen**

- Creëer een duurzame koppeling tussen werkveld, onderzoek en curricula.
- Evalueer competenties van studenten samen met het werkveld en sluit hierbij aan bij recente literatuur en beleidsdoelen.
- Het aantal onderwijsassistenten en lerarenondersteuners in het primair onderwijs de afgelopen jaren toegenomen (DUO, 2023). Ook zijn er mbo-sport- en beweegopleidingen waar professionals worden opgeleid om mogelijk te werken met het jonge kind. Overweeg vervolgonderzoek naar de rol van andere functieprofielen binnen IKC's bij het stimuleren van bewegen.

Bronnen

Bourke, M., Haddara, A., Loh, A., Saravanamuttoo, K. A., Bruijns, B. A., & Tucker, P. (2024). Effect of capacity building interventions on classroom teacher and early childhood educator perceived capabilities, knowledge, and attitudes relating to physical activity and fundamental movement skills: a systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health*, 24(1), 1409. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18907-x>

Bronkhorst, A., & Kools, M. (2025). *Samenwerkingskansen in sport, primair onderwijs en kinderopvang: een verkenning van structurele oplossingen voor personeelstekorten en duurzame inzet van beweegprofessionals*. Mulier Instituut.

Bussmann, J. B. J., & Van Den Berg-Emons, R. J. G. (2013). To total amount of activity.... and beyond: perspectives on measuring physical behavior. *Frontiers in Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00463>

Chalkley, A. E., Mandelid, M. B., Thurston, M., Daly-Smith, A., Singh, A., Huiberts, I., Archbold, V. S. J., Resaland, G. K., & Tjomsland, H. E. (2022). "Go beyond your own comfort zone and challenge yourself": A comparison on the use of physically active learning in Norway, the Netherlands and the UK. *Teaching and Teacher Education*, 118, 103825. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103825>

Derikx, D. F. A. A., Popken, N., & Singh, A. S. (2026). *Bewegingsonderwijs en beweging in het primair onderwijs 2024/2025: 3-meting*. Mulier Instituut.

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) (2025). *Onderwijspersoneel primair onderwijs in aantal personen* [Dataset]. DUO Open Onderwijsdata.

Fu, Q., Li, L., Li, Q., & Wang, J. (2025). The effects of physical activity on the mental health of typically developing children and adolescents: a systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health*, 25(1), 1514. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-22690-8>

Georgoulis, M., Grapsa, I., Arnaoutis, G., Bountziouka, V., Karachaliou, A., Saltaouras, G., Bathrellou, E., Yannakoulia, M., Dimitrakopoulos, G., & Kontogianni, M. D. (2025). Association Between Physical Activity and Indicators of Overweight/Obesity and Metabolically Unhealthy Obesity Risk in Children and Adolescents: A Systematic Review of Prospective Epidemiological Studies and Randomized Controlled Trials in Western Countries. *Obesity Reviews*, 27(1), 1–28. <https://doi.org/10.1111/obr.70014>

Hirvensalo, M., & Lintunen, T. (2011). Life-course perspective for physical activity and sports participation. *European Review Of Aging And Physical Activity*, 8(1), 13–22. <https://doi.org/10.1007/s11556-010-0076-3>

Hodges, V. C., Centeio, E. E., & Morgan, C. F. (2022). The Benefits of School Recess: A Systematic Review. *Journal of School Health*, 92(10), 959–967. <https://doi.org/10.1111/josh.13230>

Klooster, T. S., De Hollander, E., Duijvestijn, M., Blokstra, A., & Wendel-Vos, W. (2023). [Beweeggedrag in 2021. Door verschillende groepen in de Nederlandse bevolking.](#)

Miltenburg, N., Van de Valk, S., & Vermeulen, J. (2024). [Samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang: Een inventarisatie van goede praktijken en creatieve oplossingen.](#) Arbeidsmarktplatform Primair Onderwijs.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ALO Nederland, KVLO, VSG, & PO-Raad (2023). [Vanaf schooljaar 2023/2024 Norm twee \(les\)uren bewegingsonderwijs.](#)

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2023). [Kamerbrief invulling van motie over oplossingen geïdentificeerde knelpunten samenwerking tussen de kinderopvang en het onderwijs](#) [Kamerbrief nr. 2023-0000228260]. Rijksoverheid.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2025). [Hoofdlijnen Sportakkoord II.](#)

Mombarg, R., De Bruijn, A. G. M., Smits, I. A. M., Hemker, B. T., Hartman, E., Bosker, R. J., & Timmermans, A. C. (2021). Development of fundamental motor skills between 2006 and 2016 in Dutch primary school children. *Physical Education And Sport Pedagogy*, 28(6), 583–600. <https://doi.org/10.1080/17408989.2021.2006621>

Piek, J. P., Hands, B., & Licari, M. K. (2012). Assessment of Motor Functioning in the Preschool Period. *Neuropsychology. Review*, 22, 402–413. <https://doi.org/10.1007/s11065-012-9211-4>

Sánchez, S., & Gallego, D. (2021). Evidence-Based Overview of Accelerometer-Measured Physical Activity during School Recess: An Updated Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18. <https://doi.org/10.3390/ijerph18020578>.

Telama, R., Yang, X., Leskinen, E., Kankaanpää, A., Hirvensalo, M., Tammelin, T., Viikari, J. S. A., & Raitakari, O. T. (2013). Tracking of Physical Activity from Early Childhood through Youth into Adulthood. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 46(5), 955–962. <https://doi.org/10.1249/mss.0000000000000181>

Van de Grinten, M., Kieft, M., Kooij, D., Bomhof, E., & Van den Berg, E. (2019). *Samenwerking in beeld: Een verkennend onderzoek naar samenwerking tussen kinderopvang, onderwijs en jeugdhulp*. Inspectie van het Onderwijs.

Veldman, S. L. C., Westerbroek, M., Nouwens, S., & Singh, A. S. (2022). *Bewegemonitor Kinderopvang 2022: vragenlijst over bewegen op het kinderdagverblijf en de buitenschoolse opvang*. Mulier Instituut.

Vrieswijk, S., Westerbroek, M., Wilderink, L., & Singh, A.S. (2024). *Van wet naar werkelijkheid: bewegingsonderwijs op de basisschool*. Mulier Instituut.

Westerbroek, M., Veldman, S. L. C., & Singh, A. S. (2024a). *Door het oog van de professional: een kwalitatief onderzoek naar de integratie van het thema bewegen in de kinderopvang*. Mulier Instituut.

Westerbroek, M., Veldman, S. L. C., & Singh, A. S. (2024b). *De weg naar meer en beter bewegen in de kinderopvang: kwalitatief onderzoek naar de integratie van het thema bewegen in de opleiding tot (gespecialiseerd) pedagogisch medewerker*. Mulier Instituut.

Whitehead, M. (2013). Definition of physical literacy and clarification of related. *International Council of Sport Science and Physical Education*, 65, 28–33. https://www.icsspe.org/sites/default/files/bulletin65_0.pdf

Whitehead, M., & Almond, L. (2013). Creating learning experiences to foster physical literacy. *International Council of Sport Science and Physical Education*, 65, 73-80. https://www.icsspe.org/sites/default/files/bulletin65_0.pdf

World Health Organization (2022). *Global status report on physical activity 2022*.

Wright, C., Kirkhope, S., & Buckler, E. J. (2024). Systematic review of educator behaviours associated with physical activity of early years children. *Child Care Health and Development*, 50(4), e13308. <https://doi.org/10.1111/cch.13308>

Zeng, N., Ayyub, M., Sun, H., Wen, X., Xiang, P., & Gao, Z. (2017). Effects of physical activity on motor skills and cognitive development in early Childhood: a systematic review. *BioMed Research International*, 2017, 1–13. <https://doi.org/10.1155/2017/2760716>

Marthe Westerbroek
m.westerbroek@mulierinstituut.nl

Sanne Veldman
s.veldman@mulierinstituut.nl